УДК 167/168

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ БАГАТОМАНІТНОСТІ ВИЗНАЧЕНЬ ТЕХНІКИ

О. Ф. Терешкун

кандидат політичних наук, доцент

доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства,

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна

В статті розкрито основні причини багатоманітності визначень поняття техніки.

***Ключові слова**: техніка, поняття, дефініція техніки, наукове поняття, постнекласична методологія.*

Сучасна техніка дана нам як субстанція цивілізаційного буття, яку продукують і досліджують природничі й технічні науки. Але техніку як об’єкт гуманітарного дослідження не зовсім коректно досліджувати лише з позицій природничих і технічних наук, як об’єкт першої природи. Амбівалентність природи техніки вказує на її включеність у світ не лише природи, а й культури. Важливо враховувати не лише фізичні параметри існування та функціювання техніки, а й духовні виміри, наше ставлення до неї, розуміння, різні концептуалізації, ціннісні характеристики, інтелектуальні, етичні та естетичні оцінки тощо.

У результаті аналізу різноманітних визначень техніки ми виокремили низку причини, що зумовлюють багатоманітність визначень техніки. Першою із причин такої різноманітності існуючих визначень техніки є те, що «фахівці підходять до проблем філософії техніки з різною теоретичною позицією, з різних сфер знання, з різноманітними світоглядними чи науковими настановами і відповідно вкладають в основу визначення техніки різні її сторони, навіть виходять із різних рівнів розвитку самої техніки, особливо якщо розглядати проблему визначення техніки в історичному плані» [1, с. 4]. У праці «Археологія знання» М. Фуко зазначав, що «історія поняття не завжди і не у всьому є історією його постійного уточнення, його невпинно зростаючої раціональності, його градієнта абстракції; історія поняття – це скоріш історія різних полів його утворення і валідності; історією послідовних правил його вживання, безлічі теоретичних середовищ, в яких відбулось і завершилось його вироблення» [4, с. 37–38].

Другу причину різноманітності дефініцій наукового поняття техніки ми пов’язуємо з множинністю її десигнатів, тобто великою сукупністю (типи, види, роди, класи, комплекси,

множини) істотних ознак. І якщо у сфері технічних і природничих наук термін «техніка» вживається однозначно, то в гуманітарних він може варіюватися. Специфіка об’єкта соціогуманітарних наук створює асиметрію використання цього терміна, що ускладнює інформаційний обмін, а тому вимагає з’ясування обсягу і змісту поняття «техніка» та виявлення методологічних засад його визначення. Сукупність предметів, об’єднаних у поняття, називається обсягом. Обсяг поняття «техніка» надзвичайно широкий. До нього входять: знаряддя праці, інструменти, машини, технічні пристрої, системи, комплекси, техніка професійної діяльності (будівельна, транспортна, медична, відео-, теле-, радіо-, промислова, сількогосподарська, космічна і т. д.), різноманітні артефакти (будівлі, шляхи сполучення, твори мистецтва, мова, письмо, знакові системи, штучно створені сади, парки, водойми, геномодифіковані рослини і тварини, різноманітні протези тощо), фахові знання та вміння, тобто техніка будь-якої діяльності (техніка вокальна, композиторська, живописна, вишивальна, виконавча, сценічна, гравюрна, моделювання, конструювання, управлінська, юридична, захисту та ін.).

Сукупність істотних ознак, за допомогою яких у понятті виокремлюються та узагальнюються предмети, називається змістом поняття. Розвиток поняття пов’язаний зі зміною його обсягу та змісту. А оскільки обсяг поняття «техніка» постійно розширюється, то відповідно зазнає змін і сам зміст поняття. Утворення поняття пов’язане із застосуванням цілої низки методів (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, ідеалізація, узагальнення тощо). До певної концепції чи теорії входить не образний вираз дійсності, а мисленнєво-мовний вираз, який розгортається через визначення у судженнях.

До третьої причини невизначеності та багатозначності змісту поняття «техніка» можна віднести те, що вона перебуває у різноманітних відношеннях з іншими сферами культури, такими як наука, мораль, економіка, політика, мистецтво тощо. Будучи багатогранним, багатоаспектним та багатовимірним явищем, техніка вивчається різними науками. Технічні науки досліджують онтологічну природу технічного об’єкта, його внутрішню логіку, де техніка отримує інструментально-технологічний вимір. Природознавство та інженерна екологія пізнають взаємовідношення «природа – техніка», акцентуючи на природному, натуралістичному вимірі цього феномену. Гуманітарні науки (філософія, антропологія, психологія, етика, естетика та ін.) зосереджують увагу на відношенні «людина – техніка», їх цікавить антропологічний вимір техніки. Взаємодія «суспільство – техніка» становить предметне коло дослідження соціології, політології, економічних та ін. наук, в рамках яких з’ясовується зв’язок соціальної реальності та її багатоманітних форм із технікою, сучасні цивілізаційні процеси, засновані на техніці. Предметне коло культурології становить відношення «соціокультурний світ – техніка», де акцент робиться на історичних технічних артефактах, їх розвитку та взаємовпливі техніки і духовних чинників. Крім того, існує різний рівень розуміння, пізнання, різні цілі рефлексії, методи, рівні, наукові інтереси, світоглядні позиції тощо.

Поняття – це підсумок пізнання предмета (об’єкта, явища, процесу), в якому узагальнюються результати дослідження та формулюється дефініція. Вона потрібна для того, щоб визначити поняття, тобто встановити його межі, які дозволять відрізнити його від інших понять. У продукуванні визначення потрібно розрізняти визначення об’єктів і перерахування їх різноманітних функцій, форм і станів. До дефініції мають увійти лише ті ознаки, які зберігаються за будь-яких обставин, доки існує об’єкт. Функції, форми і стани об’єкта можуть змінюватись і урізноманітнюватись. Ігнорування методології визначення, що призводить до багатозначності та невизначеності понять є четвертою причиною. У дефініцію намагаються включити все, що відомо про об’єкт. А оскільки у дослідників різний рівень знань, то й визначення виявляються різними за змістом.

Прагнення включити все, що відомо про об’єкт є однією з методологічних помилок при визначенні поняття «техніка», яке призводить до мисленнєвого множення об’єкта, а відтак ускладнює процес дефініціювання. У процедурі дефініціювання завжди відбувається обмеження сукупності ознак об’єкта. З усієї сукупності найрізноманітніших ознак до дефініції потрібно включити лише найістотніші, а це завжди призводить до редукції. Саме тому, намагаючись дати визначення техніки, не варто перебільшувати його значення, тому що будь-яка дефініція завжди залишається недостатньою. Але для «*буденного вжитку* короткий перелік найзагальніших і водночас найхарактерніших відмінних ознак у так званій дефініції часто буває корисним і навіть необхідним, та він і не може зашкодити, якщо тільки від дефініції не вимагають давати більше, ніж вона спроможна виразити» [5, с. 635].

П’ята причина багатозначності визначень техніки криється у пошуках її сутності як складного феномену, що динамічно розвивається. Розв’язати проблему багатозначності визначень техніки можна, озброївшись сучасною постнекласичною методологією, яка сформувалась у сфері природничих наук. Постнекласична методологія «робить важливий крок у зближенні природничо-наукової та гуманітарної культур» [2, с. 116]. Протистояння природничонаукових і гуманітарнонаукових методологій значною мірою було зумовлене «конфліктом між позачасовим підходом класичної науки і зорієнтованим у часі підходом, який домінував у переважній більшості соціальних і гуманітарних наук» у ХХ ст. у рамках некласичної філософії [3, с. 35].

Висновок

Кожний новий етап філософського аналізу техніки спонукає переосмислювати попередні розробки у цій галузі. Кількість визначень техніки зростає, розширюється їх змістовне навантаження та смислове наповнення. Чимраз більше виникає визначень техніки, які включають до її основоположних характеристик не лише матеріальні, а й нематеріальні, невиробничі функції та властивості.

Література

1. Арзаканян Ц. Г. Предисловие // Ц. Г. Арзаканян, В. Г. Горохов. – Философия техники в ФРГ: Пер. с нем. и англ. – М.: Прогресс, 1989. – С. 3–23.

2. Делокаров К. Х. Системная парадигма современной науки и синергетика // К. Х. Делокаров. – Общественные науки и современность. – 2000, – № 6. – С. 110–118.

3. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс / Пер. с англ. / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.

4. Фуко М. Археология знания / Мишель Фуко / Перевод с франц. М. Б. Раковой, А. Ю. Серебрянниковой. – М.: ИЦ «Гуманитарная Академия», 2012. – 416 с.

5. Энгельс Ф. Из подготовительных работ к «Анти-Дюрингу» / Ф. Энгельс // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 20. – М.: Госиздат Политической Литературы, 1961. – С. 629 – 654.